

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.12.21>

УДК 504.61:355.01(477)

С. Є. Антонова,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного врядування,
Національний університет водного господарства та природокористування*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4796-8580>

Г. Ф. Мартинюк,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного врядування,
Національний університет водного господарства та природокористування*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1424-1289>

П. О. Фесянов,

*к. держ. упр., доцент кафедри менеджменту та публічного врядування,
Національний університет водного господарства та природокористування*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0481-4186>

П. М. Артемишин,

магістр,

Національний університет водного господарства та природокористування

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8269-5795>

**ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В
УКРАЇНІ**

S. Antonova,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management and Public Governance,*

National university of water and environmental engineering

H. Martyniuk,

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Management and Public Governance,*

National university of water and environmental engineering

P. Fesyanyov,

*PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Management and Public Governance,*

National university of water and environmental engineering

P. Artemyshyn,

Master's student, National university of water and environmental engineering

IMPACT OF MILITARY ACTIONS ON THE STATE OF ENVIRONMENTAL SECURITY IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу впливу широкомасштабних воєнних дій на стан екологічної безпеки України та державну політику щодо її забезпечення. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України визнана найбільшою техногенною та екологічною катастрофою в Європі з часів Другої світової війни, що спричинила суттєві та довготривалі загрози екологічній безпеці держави. З'ясовано, що з 24 лютого 2022 року збитки, завдані довкіллю та екосистемам країни, наближаються до 6 трлн гривень. Ці збитки включають руйнування заповідників, забруднення вод, заміновані території та випалені ліси. Екологічне забруднення несе довготривалі ризики для здоров'я населення, особливо в умовах обмеженого доступу до медичних послуг.

Зазначено, що військові дії призвели до деградації сільськогосподарських угідь та забруднення ґрунтів важкими металами, такими як свинець, мідь, кадмій, хром, нікель, цинк, що створює ймовірність негативного впливу на рослинництво та людей через харчовий ланцюг. Україна опинилася серед світових лідерів із забруднення території вибухонебезпечними предметами (ВНП), де постраждало 25–30% усієї території країни (150–180 тис. кв. км). Значної шкоди та руйнації зазнала водна та енергетична інфраструктура. Підриг греблі Каховського водосховища 6 червня 2023 року порівнюється з Чорнобилем, спричинивши потрапляння понад 150 тонн машинного мастила та знищення понад 80 тисяч гектарів унікальної природної екосистеми Нижньодніпровських плавнів. На відновлення запасів прісноводної риби знадобиться мінімум 7–10 років. У сфері атмосферного повітря, попри загальне зменшення промислового навантаження, зафіксовані значні точкові забруднення дрібнодисперсним пилом та продуктами горіння.

У відповідь на виклики, були внесені суттєві зміни до законодавства та розроблений План відновлення країни, який містить розділ «Екологічна безпека». Цей план ґрунтується на Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року, і передбачає три етапи реалізації: Стійкість (2022), Відновлення (2023–2025: очищення водних ресурсів, рекультивация забруднених земель, відновлення лісів) та Модернізація (2026–2032: впровадження технологій відновлюваної енергетики, розвиток систем моніторингу).

Обґрунтовано необхідність акценту на екологічному контролі для забезпечення ефективного державного управління в цій сфері. Однак, було визнано, що робота Держекоінспекції, яка здійснює державний нагляд (контроль), є неефективною внаслідок тривалого реформування. Актуальність даного питання є критично важливою не лише для України, але й для світової спільноти.

The article is devoted to the analysis of the impact of large-scale military operations on the state of environmental security of Ukraine and the state policy to ensure it. The full-scale war of the Russian Federation against Ukraine is recognized as the largest man-made and environmental disaster in Europe since the Second World War, which caused significant and long-term threats to the environmental security of the state. It was found that as of February 24, 2022, the damage caused to the environment and ecosystems of the country is approaching 6 trillion hryvnias. These damages include the destruction of reserves, water pollution, mined areas and burned forests. Environmental pollution poses long-term risks to the health of the population, especially in conditions of limited access to medical services. It is noted that military operations have led to the degradation of agricultural lands and soil contamination with heavy metals, such as lead, copper, cadmium, chromium, nickel, zinc, which creates the possibility of a negative impact on crop production and people through the food chain. Ukraine is among the world leaders in terms of contamination of the territory with explosive objects (EOAs), where 25–30% of the entire territory of the country (150–180 thousand sq. km) was affected. Significant damage and destruction was suffered by the water and energy infrastructure. The explosion of the Kakhovka reservoir dam on June 6, 2023 is comparable to Chernobyl, causing the release of more than 150 tons of machine oil and the destruction of more than 80 thousand hectares of the unique natural ecosystem of the Lower Dnieper floodplains. It will take at least 7–10 years to restore freshwater fish stocks. In the field of atmospheric air, despite the general decrease in industrial load, significant point pollution with fine dust and combustion products was recorded. In response to the challenges, significant changes were made to the legislation and the Country Recovery Plan was developed, which includes a section on “Environmental Safety”. This plan is based on the Strategy for Environmental Security and Climate Change Adaptation until 2030, and provides for three stages of implementation: Sustainability (2022), Restoration (2023–2025: purification of water resources, remediation of contaminated lands, restoration of forests) and Modernization (2026–2032:

implementation of renewable energy technologies, development of monitoring systems).

The need for an emphasis on environmental control to ensure effective state governance in this area was substantiated. However, it was recognized that the work of the State Environmental Inspectorate, which carries out state supervision (control), is ineffective due to prolonged reform. The relevance of this issue is critically important not only for Ukraine, but also for the world community.

Ключові слова: *екологічна безпека, воєнні дії, забруднення, Національний план відновлення, державна політика, стратегія, збитки.*

Keywords: *environmental security, military operations, pollution, National Recovery Plan, state policy, strategy, damages.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України, що розпочалася у лютому 2022 року, стала найбільшою техногенною та екологічною катастрофою в Європі з часів Другої світової війни. Збройна агресія призвела не лише до людських втрат і руйнувань інфраструктури, а й до суттєвих загроз екологічній безпеці держави. Пошкодження промислових об'єктів, енергетичних систем, мінування територій, лісові пожежі, забруднення ґрунтів, води та повітря – все це створює довготривалі ризики для здоров'я населення та сталого розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми екологічної безпеки, а також вплив воєнних дій на її стан досліджували такі науковці як: М. Баюк, О. Вонсович, З. Герасимчук, В. Горбулін, О. Гулич, О. Качинський, К. Ніколаєв, А. Олексюк, Г. Ситник, М. Хилько, Л. Шевченко, В. Шмандій, та В. Шкуратов. тощо. Проте, наразі дане питання є вкрай важливим та актуальним не тільки для України, а й для світової спільноти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз впливу воєнних дій на стан екологічної безпеки та державну політику щодо її забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Екологічне забруднення має тривалі наслідки для здоров'я населення, особливо в умовах обмеженого доступу до медичних та санітарних послуг у період воєнного стану. Тому ефективне управління екологічною безпекою на державному рівні набуває критичного значення, що потребує перегляду і адаптації стратегій охорони довкілля до умов воєнного часу, з акцентом на швидке реагування та відновлення пошкоджених природних систем.

За період із 24 лютого 2022 року збитки, завдані довкіллю та екосистемам країни сягають понад 6 трлн гривень [1]. Шкода включає руйнування заповідників, забруднення вод, заміновані поля та випалені ліси. Обсяги збитків щодня збільшуються, і ці цифри не є остаточними, оскільки фахівці не мають доступу до окупованих територій для фіксації та оцінки всієї шкоди.

Воєнні дії спричинили деградацію сільськогосподарських угідь. Забруднене внаслідок війни навколишнє середовище є потенційним джерелом емісії шкідливих речовин у продовольчу сировину, що несе непередбачені ризики для здоров'я населення, а також для економічної та продовольчої безпеки держави. Бойові дії призводять до забруднення ґрунту важкими металами, такими як свинець, мідь, кадмій, хром, нікель, цинк. Свинець, хром і мідь виявлені як домінантні забруднювачі. Накопичення цих речовин у ґрунтах районів активних бойових дій свідчить про ймовірність негативної дії на сільське господарство через забруднення рослинництва і вплив на людей через харчовий ланцюг.

Війна кардинально змінила динаміку забруднення атмосферного повітря. Спостерігається загальна тенденція до поліпшення якості повітря через зменшення промислової активності та автомобільного трафіку. У 2022 році відбулося суттєве зменшення промислового навантаження та обсягів

викидів у традиційно найбільш промислових регіонах (особливо на Сході та Півдні).

Викиди забруднюючих речовин від влучання ракет, пожеж та інших воєнних екологічних злочинів є настільки значними, що можуть бути зафіксовані найближчими станціями моніторингу. Зафіксовані значні точкові забруднення дрібнодисперсним пилом та продуктами розпаду/горіння, що безпосередньо впливають на здоров'я людей. Поліпшення якості повітря в регіонах безпосередньо пов'язано із зупинкою підприємств. В Україні досі фіксуються перевищення ГДК згідно зі стандартами ВООЗ, що є доказом того, що підприємства зі старими радянськими установками суттєво забруднюють міста.

Внаслідок військових дій значної шкоди та руйнації зазнала водна та енергетична інфраструктура. Підрив греблі Каховського водосховища 6 червня 2023 року експерти порівнюють з Чорнобилем і називають “найбільшою техногенною катастрофою за останні десятиліття”. У Дніпро потрапило понад 150 тон машинного мастила з агрегатів та трансформаторів, з ризиком подальшого витоку ще понад 300 тонн. Загальна кількість мастил в агрегатах становила близько 450 тонн.

Понад 80 тисяч гектарів унікальної природної екосистеми Нижньодніпровських плавнів фактично знищено. Знищені місця нересту та основний обсяг води для риби, що підірве результати нересту на довгостроковий період. На відновлення запасів прісноводної риби знадобиться мінімум 7–10 років. Під загрозою знищення опинилися сотні видів тварин та рослин, включених до Червоних списків.

Україна опинилася серед світових лідерів із забруднення території ВВП: із 2014 року постраждало 150–180 тис. кв. км, що становить 25–30% усієї території країни. Міни та боєприпаси руйнують ґрунт, вивільняючи важкі метали (хром, цинк, мідь, ртуть), які потрапляють у ґрунтові води та харчовий ланцюг. На замінованих землях неможливо вирощувати сільськогосподарські культури.

Ця ситуація стало викликом для країни та населення, що обумовлено рядом серйозних проблем (рис. 1).

Рис.1. SWOT-аналіз стану екологічної безпеки України в умовах воєнного стану

З початком війни були внесені суттєві зміни до законодавства та нормативних актів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки, також був розроблений План відновлення країни, в якому одним з важливих розділів є Екологічна безпека. Він містить ряд пріоритетних напрямків, які передбачається реалізувати в період воєнного часу та післявоєнного відновлення. Основою для їх розробки була Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, ситуація у сфері довкілля, спричинена військовими діями. Зважаючи на це, в таблиці 1 представлено поєднання стратегічних цілей Стратегії до 2030 року з практичними етапами та проєктами Національного плану відновлення України.

Таблиця 1. Посаднання стратегічних цілей Стратегії до 2030 року з практичними етапами та проєктами Національного плану відновлення України у сфері екологічної безпеки

Етап / Напрямок	Термін реалізації	Характеристика / Завдання	Проєкти / Заходи
Стійкість (Нац. план)	Червень 2022 – кінець 2022 року	- Розробка та прийняття нормативно-правових актів. - Оцінка впливу війни на довкілля. - Початок реалізації пілотних проєктів.	- Оцінка екологічних збитків від війни.- Розробка планів відновлення природних ресурсів.- Визначення пріоритетних напрямків екологічної відбудови.
Відновлення (Нац. план)	Січень 2023 – грудень 2025 року	- Розширення масштабів реалізації екологічних проєктів.- Інтеграція кліматичних цілей у національну політику.- Розвиток інфраструктури управління відходами.- Інституційна та кадрова реформа.	- Відновлення лісів та зелених зон.- Очищення водних ресурсів.- Рекультивация забруднених земель.- Створення системи управління відходами.- Впровадження планів адаптації у секторах економіки (сільське господарство, енергетика, транспорт).
Модернізація (Нац. план)	Січень 2026 – грудень 2032 року	- Завершення реалізації основних екологічних проєктів.- Модернізація екологічної інфраструктури.- Забезпечення сталого розвитку через інтеграцію екологічних аспектів у всі сфери життя.	- Впровадження технологій відновлювальної енергетики.- Розвиток інфраструктури для переробки та утилізації відходів.- Створення систем моніторингу стану довкілля.- Розвиток екологічного туризму та сталого сільського господарства.
Інтеграція кліматичних питань (Стратегія 2030)	2021–2025 рр.	Включення кліматичних аспектів у регіональні та секторальні стратегії, узгодження політик різних секторів із кліматичними цілями, розробка планів адаптації на рівні громад.	- Включення кліматичних цілей у державні плани.- Узгодження між секторами.- Пілотні програми адаптації у громадах.
Зниження викидів парникових газів (Стратегія 2030)	2021–2030 рр.	Зменшення викидів парникових газів та забруднювачів, впровадження енергоефективних технологій та відновлюваної енергетики.	- Скорочення викидів від стаціонарних джерел на 22,5% до 2030 р.- Зменшення скидів забруднених стічних вод до 5% загального обсягу.- Впровадження енергозберігаючих технологій та відновлюваної енергетики.

Продовження таблиці 1.

Етап / Напрямок	Термін реалізації	Характеристика / Завдання	Проекти / Заходи
Адаптація до зміни клімату (Стратегія 2030)	2021–2030 рр.	Розробка та впровадження планів адаптації в ключових секторах та управління природними ресурсами та екосистемами.	- Планування адаптації у сільському господарстві, енергетиці, водному секторі, транспорті та охороні здоров'я.- Забезпечення сталого управління природними ресурсами.
Моніторинг та оцінка ефективності (Стратегія 2030)	2021–2030 рр.	Створення системи моніторингу довкілля та оцінки ефективності заходів.	- Системи моніторингу стану довкілля.- Оцінка реалізації заходів.- Регулярне оновлення даних і коригування планів.
Партнерство та міжнародна співпраця (Стратегія 2030)	2021–2030 рр.	Залучення громадськості, наукових установ, бізнесу та міжнародних партнерів до реалізації кліматичної політики.	- Міжнародне співробітництво та використання грантів.- Залучення громадськості та бізнесу до реалізації кліматичних та екологічних заходів.

**Джерело: складено на основі [3,4]*

Зважаючи на серйозність проблематики в сфері довкілля, екологічної безпеки і як результат національної безпеки запропонувано для забезпечення ефективного державного управління в сфері екологічної безпеки зробити акцент на екологічному контролі, метою якого є ефективна система державного управління у галузі [2]. Реалізація цього визначена в 3 етапи (рис. 2). Виходячи з того, що робота Держекоінспекції, яка здійснює державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів визнана неефективною внаслідок тривалого реформування, прийняття Проекту Закону України «Про державний екологічний контроль» № 3091 не дозволить вирішити ряд наявних проблем [2].

Рис. 2. Етапи та заходи, спрямовані на підвищення ефективності державного управління в сфері охорони довкілля [2]

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, війна спричинила комплексну екологічну кризу в Україні, яка проявляється у масштабному мінуванні, втраті лісових екосистем, скороченні біорізноманіття, забрудненні атмосферного повітря та загрозах для здоров'я населення. Для підвищення рівня екологічної безпеки необхідно: прискорити гуманітарне розмінування з використанням сучасних технологій та міжнародної підтримки; впровадити програму відновлення лісів і природних екосистем, враховуючи принципи кліматичної адаптації; забезпечити екологічні стандарти у процесі відбудови інфраструктури, орієнтуючись на «зелену» економіку; модернізувати систему державного моніторингу довкілля з використанням супутникових та цифрових технологій; активізувати міжнародну співпрацю у сфері оцінки збитків та залучення інвестицій у сферу екологічної безпеки; розробити державну програму підтримки постраждалих громад з урахуванням екологічних викликів.

Вирішення зазначених проблем стане ключовою умовою для сталого відновлення України, інтеграції до ЄС та збереження екологічного балансу для майбутніх поколінь.

Література

1. Екологічні збитки України. URL: <https://delo.ua/news/zbitki-ukrayini-zavdani-dovkillyu-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-nablizayutsya-do-6-trln-grn-onovleni-dani-452041/> (дата звернення 26.11.2025).

2. Розділ «Екологічна безпека» Плану відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди: чи синхронізовані напрямки з іншими робочими групами та чи є вони наскрізними у повоєнному відновленні України. URL: <https://surl.lt/roktvn> (дата звернення 20.11.2025).

3. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n17> (дата звернення 22.11.2025).

4. Ukraine's National Recovery Plan. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 22.11.2025).

References

1. delo.ua (2025), “Environmental Damages of Ukraine”, available at: <https://delo.ua/news/zbitki-ukrayini-zavdani-dovkillyu-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-nablizayutsya-do-6-trln-grn-onovleni-dani-452041/> (Accessed 26.11.2025).

2. Office of Sustainable Solutions (2022), “Section “Environmental Security” of the Plan for the Recovery of Ukraine in the War and Post-War Periods: Are the Areas Synchronized with Other Working Groups and Are They Cross-cutting in the Post-War Recovery of Ukraine”, available at: <https://surl.lt/roktvn> (Accessed 20.11.2025).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution “Strategy for Environmental Security and Climate Change Adaptation for the Period Until 2030”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n17> (Accessed 22.11.2025).

4. Ukraine's National Recovery Plan (2025), available at: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf?utm_source=chatgpt.com (Accessed 22.11.2025).

Стаття надійшла до редакції 08.12.2025 р.